

Kartlegging av naturverdier nord i Holmendammen ved Holmen i Oslo kommune

Lars Erik Høitomt og Ole Jørgen Lønnve

Ekstrakt

BioFokus har på oppdrag for Bymiljøetaten i Oslo, kartlagt naturverdier i nordenden av Holmendammen som ligger mellom Østre og Vestre Holmen i Oslo kommune. Et mindre skogområde ble naturtypekartlagt som rik løvsumpskog og vurdert som viktig (B-verdi). Det ble gjort få funn av rødlistede arter, men sumpskogen vurderes å spille en viktig rolle for mange arter av insekter og fugler i området. Skogen bør få stå utørt for å bevare det biologiske mangfoldet på en best mulig måte. Mudring av Holmendammen bør foregå på en måte som berører sumpskogslokaliteten og øvrig vannkantvegetasjon i minst mulig grad.

Nøkkelord

Oslo
Holmen
Holmendammen
Sumpskog
Kantsoner
Flommark
Svartelistearter
Skjøtsel
Mudring

Omslag

Rik løvsumpskog i nordenden av Holmendammen
Foto: Lars Erik Høitomt

ISSN: 1893-2851

ISBN: 978-82-8209-616-4

BioFokus-notat 2017-47

Tittel

Kartlegging av naturverdier nord i Holmendammen ved Holmen i Oslo kommune

Forfattere

Lars Erik Høitomt og Ole Jørgen Lønnve

Dato

11. desember 2017

Antall sider

10. sider

Refereres som

Høitomt, L.E. og Lønnve, O.J. 2017. Kartlegging av naturverdier nord i Holmendammen ved Holmen i Oslo kommune. BioFokus-notat 2017-47. Stiftelsen BioFokus. Oslo.

Publiseringstype

Digitalt dokument (Pdf). Som digitalt dokument inneholder dette notatet "levende" linker.

Oppdragsgivere

Oslo kommune, Bymiljøetaten

Tilgjengelighet

Dokumentet er offentlig tilgjengelig.
Andre BioFokus rapporter og notater kan lastes ned fra:
<http://lager.biofokus.no/web/Litteratur.htm>

BioFokus: Gaustadalléen 21, 0349 OSLO
E-post: post@biofokus.no Web: www.biofokus.no

Innledning/ bakgrunn

I de fleste byområder har det meste av den opprinnelige naturen gått tapt eller blitt sterkt påvirket som følge av intensiv arealbruk, og ofte finnes bare rester igjen av den opprinnelige naturen. Dette kan blant annet være store enkelttrær, kantsoner, mindre dammer eller bekkedrag. Intakte dammer kan utgjøre viktige hotspot-områder for biologisk mangfold i det ellers sterile bymiljøet. Dammer med tilhørende kantsoner er ofte viktige leveområder for mange arter innen en rekke artsgrupper som fugl, insekter, amfibier og vannplanter. Dammene spiller ikke bare en viktig rolle for biologisk mangfold, men er også viktige rekreasjonsområder for beboere i området. Turstier er ofte anlagt rundt dammene, og mange lar seg fascinere av det rike fuglelivet. Ulike ønsker rundt bruken av dammene og bevaring av biologisk mangfold går ikke alltid hånd i hånd. God forvaltning er derfor avgjørende for å ta vare på arter som er sårbare for menneskelige inngrep. Det biologiske mangfoldet i mange av bydammene er under sterkt press. Forurensning, forsøpling, igjenfylling, gjengroing og innføring av fremmede arter er noen av de viktigste påvirkningsfaktorene. Gjengroing er en naturlig prosess som går relativt hurtig i kunstige dammer med lite gjennomstrømning eller hvor det er stor massetransport fra innløpsbekker. I flere dammer har derfor mudring vært et mye brukt tiltak for å hindre gjengroing.

Holmendammen i Oslo kommune er nå i fokus etter at lokale interessenter har informert Bymiljøetaten om betydelig gjengroing i dammen (Bakken 2016). Det foreligger ønsker om å mudre dammen, og i tillegg restaurere en gammel badeplass i nordenden. Dammen er tidligere naturtypekartlagt og vurdert som viktig (B-verdi) (Miljødirektoratet 2017) (Figur 1). Beskrivelsen av dammen er imidlertid mangelfull, og det er behov for en mer utdypende beskrivelse av naturtypen. I dammen er det tidligere observert truede fuglearter som bergand (VU-sårbar), vannrikse (VU), dvergdykker (VU), sivhøne (VU), sothøne (VU) og hettemåke (VU) (Artsdatabanken 2017). I tillegg er fiskearter som ørret, abbor, sørv, mort, karuss og ørekyte registrert. Det er gjort få registreringer av amfibier og vannlevende insekter.

På oppdrag for Bymiljøetaten i Oslo kommune, har BioFokus kartlagt naturverdier i nordenden av Holmendammen. Sumpskogen og kantvegetasjonen

i nordenden av dammen ble grundig undersøkt etter instruks fra Bymiljøetaten, men det er også behov for å gjøre grundige undersøkelser i øvrige deler av dammen. I tillegg til naturtypekartlegging har det blitt gjort en vurdering av behovet for mudring av dammen. Det gis anbefalinger på hvordan dette kan gjøres på en mest mulig skånsom måte for biomangfoldet i og rundt dammen.

Figur 1: Oversikt over Holmendammen og eksisterende naturtypeavgrensning.

Metode

Skogen nord for Holmendammen og vannkantvegetasjonen i nordenden ble undersøkt den 11.10.2017 av Lars Erik Høitomt og Ole Jørgen Lønnve (begge BioFokus). Naturtyper ble kartlagt ved bruk av DN-håndbok 13 (Direktoratet for naturforvaltning 2007). Alle rødlistekategorier følger siste utgave av Norsk rødliste for arter (Henriksen og Hilmo 2015). Alle fremmedartskategorier følger siste utgave av Norsk svarteliste (Gederaas m.fl. 2012). Noen vanninsekter og fisk ble samlet inn med stangsil og håv i vannkanten. Alle interessante artsfunn blir gjort tilgjengelig i Artskart via BioFokus sin egen artsdatabase (BAB).

Undersøkelsene ble gjort ganske seint på året, noe som påvirker hva man finner

av arter. Undersøkelser av insekter, amfibier og karplanter burde derfor gjennomføres tidligere på året.

Resultater

Sumpskogen nord for Holmendammen ble avgrenset som naturtypen rik sumpskog med utformingen rik løvsumpskog (Figur 2 og 3) (Vedlegg). Naturtypen faller inn under den rødlistede naturtypen flommyr, myrkant og myskogsmark, og er vurdert som nær truet (NT). Tresjiktet består i all hovedsak av gråor med noe innslag av bjørk, svartor, hegg, alm (VU), ask (VU) og selje. Feltsjiktet er relativt rikt med dominans av mjødurt, skogsivaks, fredløs, skvallerkål, strutseving, sløke, skogsvinerot og hestehov. Nær bekken finnes i tillegg en god del burot, storborre, stornesle, bringebær og reinfann. De svartelistede artene alaskakornell (SE-svært stor risiko) og hagerips (SE) finnes i relativt store mengder i skogen, spesielt langs bekken (Figur 4). I tillegg finnes noe platanlønn (SE), kanadagullris (SE) og edelgran (HI) spredt i området. Langs bekken, like utenfor lokaliteten, finnes også et større kratt med parkslirekne (SE) som fort kan spre seg videre inn i sumpskogslokaliteten. Skogen er relativt godt sjiktet og ganske storvokst med noen trær av gråor og selje med brysthøydediameter (bhd) på 30-40 cm. Det er relativt lite dødved i skogen og det meste er middels grove og lite nedbrutte læger fra tynningshogst. Enkelte grove gråorgadder og noen grove middels nedbrutte læger finnes spredt i området. I sumpskogen finnes flere åpne vannspeil og partiet langs bekken er noe flommarkspreget. En mye brukt tursti går gjennom lokaliteten og skogen bærer noe preg av slitasje fra tråkk. En god del hogststubber og avkappede stokker vitner om at det har foregått noe tynning i skogen. Vannkantvegetasjonen ut mot Holmendammen domineres av bredt dunkjevle, slyngsøtvier og høymol. Her ble det registrert noen få vannlevende insekter, og bare vanlige arter ble funnet. Insektene var lite aktive, og det var sannsynligvis litt for seint på året for å gjennomføre slike undersøkelser. Noen individer av mort, sørv og ørekyte ble fanget med håv i vannkanten. Det ble også gjort en oppdatering av naturtypeavgrensningen og beskrivelsen av Holmendammen (BN00064068). Beskrivelsen er en sammenstilling av tilgjengelig informasjon fra Artskart, Naturbase og publiserte rapporter. En mer omfattende undersøkelse av dammen er nødvendig for å utarbeide en mer dekkende beskrivelse av naturtypelokaliteten.

Figur 2: Oversikt over naturtypeavgrensningen til den nykartlagte sumpskogen (lengst nord) og justert naturtypeavgrensning av Holmendammen (lengst sør). Sumpskogen er rødlistet som flommyr, myrkant og myrskogsmark (NT) (skravor).

Figur 3: Deler av sumpskogen med åpne vannspeil. Stor gråorlåg i framgrunnen. Foto: Lars Erik Høitomt.

Figur 4: Større kratt med den svartelistede arten alaskakornell (SE). Foto: Lars Erik Høitomt.

Oppsummering/konklusjon

Den rike sumpskogen er relativt intakt, middels storvokst, og har potensial for å huse et rikt mangfold av fugler og insekter. Lokaliteten er middels stor i utstrekning og må ses i sammenheng med Holmendammen, Holmenbekken og kantsonene som et helhetlig system. Forekomsten av enkelte svartelistede arter og noen menneskelige inngrep i form av hogst og tråkkslitasje, trekker verdien litt ned. Man må uansett ta i betraktning at lokaliteten er den største og mest intakte delen av den gjenstående kantsonen rundt Holmendammen. Sumpskogen vurderes som viktig (B-verdi), men i det nedre sjiktet. Sumpskogen antas å være et viktig funksjonsområde for mange fuglearter. Mange insekter, spesielt tovinger, er dessuten knyttet til fuktige miljøer. Selv om det ikke ble funnet noen rødlistede eller andre interessante arter på lokaliteten, er intakte sumpskoger viktige, fordi de ofte huser et stort mangfold av mange arter. Skogen bør derfor få stå mest mulig urørt, og man bør unngå alle former for hogst, drenering,

graving og massepåfylling. Det foregår en del massetransport ut i Holmendammen via Holmenbekken (Figur 5), men det er foreløpig bare nordenden som viser noen tegn til gjengroing. At dammen har noen grunne partier, vil mest sannsynlig være positivt for mangfoldet av fugl og vanninsekter. Mudring vurderes derfor som unødvendig med dagens situasjon, men gjengroingsprosessen bør overvåkes. Man bør prøve å bevare mest mulig av den gjenværende kantsonen rundt dammen, og tilrettelegging av badeplass bør helst skje i de nordøstre delene av dammen der det kun finnes små fragmenter med intakt vannkantvegetasjon. Holmendammen i seg selv er et viktig funksjonsområde for fugl, og truede arter som sothøne, sivhøne og vannrikse hekker sannsynligvis i området (Artsdatabanken 2017). Dammen har også et potensial for rødlistede- eller interessante artsforekomster av vannlevende insekter, og man bør foreta videre undersøkelser av denne artsgruppen.

Figur 5: I flomperioder foregår det ganske stor massetransport ut i Holmendammen fra Holmenbekken. Foto: Lars Erik Høitomt.

Referanser

- Artsdatabanken og GBIF Norge. 2017. Artskart. Internettportal for artssøk.
<http://artskart.artsdatabanken.no/default.aspx>
- Bakken, V. (2016, 30. juni). Holmendammen gror igjen og igjen. Akersposten.
Hentet fra <http://akersposten.no/nyheter/holmendammen-gror-igjen-og-igjen/19.317>
- Direktoratet for Naturforvaltning. 2007. Kartlegging av naturtyper – verdisetting biologisk mangfold, rev. utg. DN-håndbok 13.
- Gederaas, L., Moen, T.L., Skjelseth, S. & Larsen, L.-K. (red.) 2012. Fremmede arter i Norge – med norsk svarteliste 2012. Artsdatabanken, Trondheim.
- Henriksen S. og Hilmo O. (red.) 2015. Norsk rødliste for arter 2015. Artsdatabanken, Trondheim.
- Lindgaard, A. og Henriksen, S. (red.) 2011. Norsk rødliste for naturtyper 2011. Artsdatabanken, Trondheim.
- Miljødirektoratet. 2017. Naturbase. <http://kart.naturbase.no/>
- Naturmangfoldloven. Lov av 19. juni 2009 nr. 100. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-06-19-100>

Vedlegg - Naturtypebeskrivelser

2483 Holmendammen N

Rik sump- og kildeskog – Rikere løvsumpskog Verdi: B Areal: 4 daa

Innledning: På oppdrag for Bymiljøetaten i Oslo kommune har Ole Jørgen Lønnve og Lars Erik Høitomt (begge BioFokus), kartlagt naturverdier i nordenden av Holmendammen. Oppdaget er en del av rammeavtalen mellom BioFokus og Oslo kommune. Sumpskogen og kantvegetasjonen i nordenden av dammen ble prioritert etter instruks fra Bymiljøetaten, men det er også behov for å gjøres undersøkelser i øvrige deler av dammen. Det er blant annet gjort få grundige undersøkelser av vannlevende insekter i dammen. Kartlegging av naturtyper følger metodikken i DN-håndbok 13 (Direktoratet for Naturforvaltning 2007). Rødlistekategorier for arter følger siste utgave av Norsk rødliste for arter (Henriksen og Hilmo 2015). Fremmedartskategorier følger siste utgave av Norsk svarteliste (Gederaas m.fl. 2012). Rødlistekategorier for naturtyper følger gjeldende utgave av Norsk rødliste for naturtyper (Lindgaard og Henriksen 2011).

Beliggenhet og naturgrunnlag: Lokaliteten er skogkledd og ligger i nordenden av Holmendammen mellom Vestre og Østre Holmen i Oslo kommune. Skogen står på relativt fattige intrusivbergarter som er overdekt med et tykt lag av marine strandavsetninger. Holmenbekken renner gjennom lokaliteten. Enkelte flomperioder setter sitt preg på skogen.

Naturtyper utforminger og vegetasjonstyper: Sumpskogen er avgrenset som naturtypen rik sumpskog med utformingen rik løvsumpskog. Naturtypen faller inn under den rødlistede naturtypen flommyr, myrkant og myskogsmark (NT-nær truet) (Lindgaard og Henriksen 2011). Tresjiktet i skogen består i all hovedsak av gråor med noe innslag av bjørk, svartor, hegg, alm (VU-sårbar), ask (VU) og selje. Feltsjiktet er relativt rikt med dominans av mjødukt, skogsivaks, fredløs, skvallerkål, strutseving, sløke, skogsvinerot og hestehov. Nær bekken finnes i tillegg en god del burot, storborre, stornesle, bringebær og reinfann.

Artsmangfold: Det ble ikke registrert noen truede arter på lokaliteten bortsett fra ask og alm. En god del putekjuke og rødbrandkjuke vokser på gamle gadder av gråor og selje. Orekjuke og ildkjuke ble observert på gadder av gråor. Sammen med Holmendammen er sumpskogen et viktig funksjonsområde for mange fugler, og mest sannsynlig et viktig hekkeområde for enkelte arter. Lokaliteten har noe potensiale for å huse truede eller interessante arter av insekter, spesielt tovinger som er knyttet til fuktige miljøer. Lokaliteten kan også spille en viktig rolle for eventuelle amfibier som lever i området.

Bruk tilstand og påvirkning: Skogen er relativt godt sjiktet og ganske storvokst. Mange trær av gråor og selje har en brysthøydiameter (bhd) på ca. 30-40 cm. Det er relativt lite dødved i skogen, og det meste er middels grove og lite nedbrutte kappede læger. Enkelte grove gråorgadde og noen få halvgrove middels nedbrutte gråorlæger finnes spredt i lokaliteten. I sumpskogen finnes noen åpne vannspeil og partiet langs bekken er noe flommarkspreget. I skogen finnes spredte hogststubber og avkappede stokker. En mye brukt tursti går gjennom lokaliteten og fører til noe slitasje.

Fremmede arter: Det vokser en god del alaskakornell (SE-svært høy risiko) og parkslirekne (SE) på lokaliteten, spesielt langs Holmenbekken. I tillegg finnes spredte individer av hagerips (SE), kanadagullris (SE), platanlønn (SE) og edelgran (HI-høy risiko).

Del av helhetlig landskap: Sumpskogen må ses i sammenheng med Holmendammen, Holmenbekken og kantsoner som et helhetlig system. Sumpskogen er spesielt viktig for mange fuglearter og insekter som lever i eller nær åpent vann.

Verdivurdering: Den rike sumpskogen er relativt intakt, middels storvokst, og har potensial for å huse et rikt mangfold av fugler og insekter. Lokaliteten kan i tillegg spille en viktig rolle for amfibier. Lokaliteten er middels stor i utstrekning og må regnes som en viktig del økosystemet som Holmendammen, Holmenbekken og kantsonene utgjør. Forekomsten av en god del svartelistede arter og mindre menneskelige inngrep i form av hogst og tråkkslitasje, trekker verdien noe ned. Man må uansett ta i betraktning at lokaliteten er den største og mest intakte delen av den gjenstående kantsonen rundt Holmendammen. Sumpskogen vurderes som viktig (B-verdi), men i det nedre sjiktet.

Skjøtsel og hensyn: Skogen burde få stå mest mulig urørt, og alle former for hogst, drenering, graving eller massepåfylling burde unngås. Man må prøve å fjerne alaskakornell, kanadagullris og hagerips fra lokaliteten, da disse artene på sikt kan spre seg og bli dominerende. Skal man gjennomføre mudring av Holmendammen, bør sumpskogen og tilgrensende vannkantvegetasjonen få stå mest mulig urørt.

.....

403 Holmendammen

Dam Verdi: B Areal: 25 daa

Innledning: På oppdrag for Bymiljøetaten i Oslo kommune har Ole Jørgen Lønnve og Lars Erik Høitomt (begge BioFokus) kartlagt naturverdier i nordenden av Holmendammen. Oppdaget er en del av rammeavtalen mellom BioFokus og Oslo kommune. Det ble kun gjort undersøkelser i en liten del av dammen, så denne beskrivelsen er i stor grad en sammenstilling av eksisterende informasjon hentet fra Artskart, Naturbase og tidligere undersøkelser. Det er behov for en mer helhetlig kartlegging av vanninsekter, vannplanter, fisk, amfibier og fugl i dammen.

Beliggenhet og naturgrunnlag: Holmendammen ligger mellom Østre og Vestre Holmen i Vestre Aker i Oslo kommune. Lokaliteten har et areal på 25 daa, og dammen et antatt maksdyp på ca. 6 m. Dammen får vann fra Holmenbekken som renner inn i nordenden. Lokaliteten ligger i et område med kalkrike bergarter og tykke marine strandavsetninger eller havavsetninger. Dette gir opphav til en ganske rik kantvegetasjon rundt dammen. Holmendammen ble kunstig anlagt som isskjæringsdam i 1907 og en demning ble oppført i sørenden samme år.

Naturtyper utforminger og vegetasjonstyper: Holmendammen er kartlagt som naturtypen dam. Avgrensningen inkluderer deler av kantvegetasjonen rundt dammen som har et glissent tresjikt som i hovedsak består av gråor, bjørk, hegg og noe alm (VU), ask (VU), spisslønn, osp og furu. Helt i vannkanten finnes arter som bredt dunkjevle, slyngsøtvier, mjødurt, fredløs, høymøl og burot. Dammen har et rikt fugleliv med observasjon av mange krevende og truede arter knyttet til ferskvannsmiljøer. Tidligere undersøkelser har ikke påvist noen amfibier i dammen, men det skal være observert rumpetroll sommeren 2003. Det er ellers registrert ørret, ørekyte og abbor i dammen (Sandaas 1996). Høsten 2017 ble i tillegg sørv og mort fanget med håv i nordenden av dammen (Høitomt og Lønnve 2017).

Artsmangfold: De truede fugleartene vannrikse (VU), sivhøne (VU) og sothøne (VU) hekker mest sannsynlig i dammen. I tillegg er bergand (VU), hettemåke (VU), dvergdykker (VU), stær (NT), taksvale (NT), hønsehauk (NT) registrert på lokaliteten. Det er heller ikke usannsynlig at flere disse

artene hekker i området. Området er tildels en viktig rasteplass for vannfugl om våren og høsten. Tuestarr (NT) skal være observert i kanten av dammen.

Bruk tilstand og påvirkning: Dammen er relativt lite påvirket av eutrofiering, og har god gjennomstrømning fra Holmenbekken. Dammen er hyppig brukt av badegjester og fluefiskere i sommerhalvåret.

Fremmede arter: Vasspest (SE-svært høy risiko) finnes i dammen, men det er uklart hvor mye det finnes av arten i systemet. Det er ellers gjort funn flere av fremmede arter som kjempebjørnekjeks (SE), alaskakornell (SE), kanadagullris (SE), hagerips (SE) og platanlønn (SE) i deler av kantsonen rundt dammen.

Del av helhetlig landskap: Sammen med Holmenbekken og tilgrensende kantsoner er Holmendammen en viktig del av et relativt intakt ferskvannsøkosystem.

Verdivurdering: Lokaliteten er et viktig funksjonsområde for en rekke truede fuglearter hvor flere av disse mest sannsynlig hekker i området. Det er et stort potensial for interessante artsforekomster av vannlevende insekter og noe potensial for forekomster av amfibier. Området vurderes som viktig (B-verdi).

Skjøtsel og hensyn: Kantsonene rundt dammen burde bevares mest mulig intakt. Eventuell mudring av dammen må foregå på en varsom måte og på rett tid av året for å hindre negative effekter på artsmangfoldet. Man burde prøve å bekjempe svartelistearter som sprer seg i kantsonen. Det er spesielt viktig å bekjempe den invaderende fremmede arten kjempebjørnekjeks, som har store forekomster nord i området.

.....

BioFokus er en ideell stiftelse som skal tilrettelegge informasjon om biologisk mangfold for beslutningstakere, samt formidle kunnskap innen fagfeltet bevaringsbiologi. BioFokus ønsker å bidra til en kunnskapsbasert forvaltning av norsk natur.

En kunnskapsbasert forvaltning forutsetter god dokumentasjon av de arealene som skal forvaltes. BioFokus legger derfor stor vekt på feltarbeid for å sikre oppdaterte og relevante data om botanikk, zoologi, økologi, samt avgrensning og verdisetting av områder.

Høy kompetanse er en forutsetning for å kunne registrere og presentere biologisk mangfold-data på en god måte. BioFokus sine medarbeidere er derfor godt skolert innenfor en rekke artsgrupper og har en bred økologisk forståelse for de ulike naturtypene som de arbeider med, det være seg skog, kulturlandskap eller ferskvann. Digitale verktøy som databaser, GIS og bilde-behandling er viktige redskaper i vårt arbeid for å anskueliggjøre naturverdier på en best mulig måte.

Stiftelsen utgir to digitale rapportserier som heter BioFokus-rapport og BioFokus notat,
<http://www.biofokus.no/Publikasjoner/publikasjoner.htm>